

MARCUS AURELIUS, *Ad se ipsum libri XII*, edidit J. Dalfen, BG Teubner Leipzig 1979, σελ. XLII/176, Leinen DDR 52,—M.

Κατὰ τὴν περίοδον τῶν αὐτοκρατόρων, ὅτε συνεχίζετο ἡ λογοτεχνικὴ ἀνθησις εἰς τὴν Ἑγγύς Ἀνατολήν, κυριαρχοῦν δὲ ρεῦμα ἰδεῶν ἦτο τὸ τῆς Στοᾶς, πρὶν τοῦτο κατὰ τὸν ἐπόμενον αἰῶνα περιορισθῆ ὑπὸ τοῦ Νεοπλατωνισμοῦ, ὁ αὐτοκράτωρ Μάρκος Αὐρήλιος περὶ τὰ μέσα τοῦ II αἰ. ἔγραψεν ἑλληνιστὶ τοὺς στοχασμούς του «εἰς ἑαυτὸν» εἰς δώδεκα βιβλία. Ὅπως ὅλη ἡ πλουσιωτάτη πνευματικὴ παραγωγή τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐχάθη, δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποφύγη τὴν μοῦραν ταύτην καὶ τὸ βιβλίον τῶν στοχασμῶν τοῦ Μάρκου, ἂν οὗτος δὲν ἦτο αὐτοκράτωρ. Κάποιο ἀντίγραφον διασώθη μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ X αἰ., ὅτε ὁ ἐπίσκοπος Ἀρέθας τὸ ἀντέγραψε καὶ τὸ ἐδώρησεν εἰς ἓνα μητροπολίτην. Αὐτὸ τὸ βιβλίον τοῦ Ἀρέθα θεωρεῖται ὁ ἀρχέτυπος τῶν μέχρι σήμερον διασωθέντων ἀντιγράφων. Ἐκ τινος τῶν ἀντιγράφων τούτων ἐξεδόθησαν εἰς τὴν Ζυρίχην (Tiguri) τὰ «εἰς ἑαυτὸν» τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου εἰς ἔκδοσιν πρωτότυπον ἐκ κώδικος καλουμένου Toxitanus (T) ὑπὸ τοῦ Xylander μετὰ κείμενον περιέχον μαρτυρίας ἐκ τοῦ λεξικοῦ Σουΐδα καὶ τοῦ Αὐρηλίου Βίκτωρος καὶ παρατηρήσεις. Ἐπηρεολούθησαν 13 ἐκδόσεις μεταγενέστεραι ἀπὸ 1568 μέχρι τοῦ 1900 καὶ ἄλλαι ὀκτώ κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα. Μία ἐκ τῶν παλαιῶν ἦτο καὶ μία ἀνθολογία τοῦ Κοραῆ ἐν Π α ρ ε ρ γ ω ν Ἑ λ λ η ν ι κ ῆ ς Β ι β λ ι ο θ ῆ κ η ς τόμ. Δ' ἐν Παρισίοις 1816.

Ὁ οἶκος Teubner ἐξέδωκε τὰ «Εἰς ἑαυτὸν» τοῦ Μ. Α. τῷ 1913 ὑπὸ H. Schenkl, editio major. Τώρα τὰ ἐκδίδει διὰ δευτέραν φοράν ὑπὸ τοῦ J. Dalfen. Ὁ συγγραφεὺς οὗτος, ὡς προκύπτει ἐκ τῆς βιβλιογραφίας, ἠσχολήθη μετὰ τὴν μορφήν τοῦ κειμένου τοῦ Μ. Α. ἐν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου ἀπὸ τοῦ 1967, μετὰ τὸ εἶδος τῆς ἐρμηνείας τοῦ κειμένου τὸ 1974 καὶ μετὰ τὰς ἠθικῆς φύσεως προτάσεις τοῦ Μ. Α. περὶ τοῦ βίου καὶ τοῦ χρέους τὸ 1979.

Διὰ τὴν παροῦσαν ἔκδοσιν ὁ Dalfen ἔδωκε μεγάλην προσοχὴν εἰς τὴν ὅσον ἔνεστι καλυτέραν ἀπόδοσιν τοῦ κειμένου. Δεδομένου ὅτι τὰ χειρόγραφα ἦσαν πικταῖα, ἐφθαρμένα, μετὰ κενά, μετὰ διείσδυσιν εἰς τὸ κείμενον ἐρμηνειῶν (γ λ ω σ ω ν εὐρυσκομένων μεταξὺ τῶν στίχων ἢ σχολίων γεγραμμένων εἰς τὴν ὄψιν τῶν παλαιότερων χφφ., ὄλων τοῦ XIV ἢ XV αἰ., αἱ δὲ ἀπειράριθμοι ἐκδόσεις ἄλλα μετὰ εἶχον διορθώσεις ἐπιτυχῶς, ἄλλα δὲ ἐνδεῶς ἢ ἀμφιβόλως εἰς ἓν πέλαγος γραφῶν (λ.χ. ἐν σελ. 107 στίχ. 22 ὁμοδογματεῖν] ὁμοσχηματεῖν Gat., ὁμοαυξεῖν vel ὁμοπαθεῖν Boot, ὁμοσωματεῖν Salm, ὁμοδογματεῖ Reiske, Morus, alii alia), ἓνας εὐ συνείδητος ἐκδότης ὀφείλει νὰ σχηματίσῃ ἰδίαν γνώμην ἐλέγχων ἰδίους ὄμμασ ὅλας τὰς γραφὰς τῶν χειρογράφων, ὅλας τὰς διορθώσεις τῶν ἐκδοτῶν καὶ ὅλα τὰς εἰκασίας τῶν λογίων μελετητῶν.

Ὁ D. εἰς ἓνα μακρὸν πρόλογον, λατινιστὶ βεβαίως, 36 σελίδων ἐπιτεκθεὶ ὅλας τὰς βιβλιοθήκας ἐνθα φυλάσσονται οἱ παλαιοὶ κώδικες καὶ μελετήσας αὐτοὺς παρατηρήσας δ' ἄλλους ἐκ φωτοτυπιῶν—εἶναι δὲ οἱ κώδικες οὗτοι ἢ τὰ ἀπόγραφων περὶ τὰς πέντε δεκάδας—ἐκθέτει τὰς παρατηρήσεις του καὶ τὰς ἐκ τῆς συγκρίσεως τῶν γραφῶν ἐνός ἐκάστου μετὰ παραδείγματα πειστικά, δι' ὧν καθορίζει ἐκάστου τὴν ἀξίαν καὶ τὴν παλαιότητα καὶ τὴν συγγένειαν πρὸς ἄλλους, διὰ νὰ τοὺς συνάψῃ εἰς στέμμα. Χωρὶς τὴν κοπιώδη καὶ ἐπίμονον ἀντιβολὴν εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐκτιμηθῇ ἡ ἀλήθεια ἐκάστης γραφῆς. Εἶναι ἀνάγκη νὰ λεχθῇ ὅτι μόνον δύο κώδικες ὁ A καὶ T ἔχουν πλήρη τὰ 12 βιβλία τῶν «Εἰς ἑαυτὸν», οἱ ἄλλοι δὲ ἀποτελοῦν ἀνθολογίας περιεχούσας ἀποσπάσματα ἐκ τινῶν βιβλίων, ἀνμειμι

γμένα άτάκτως είτε και συνερραμμένα μετὰ κειμένων άλλων συγγραφέων εις ένα κώδικα.

Ο D. δίδει πληροφορίας λεπτομερείς 1) περι τοῦ κώδικος τοῦ Ἀρέθα 2) περι τοῦ κώδ. A, ὅστις περιέχει και τὰ 12 βιβλία και τῆς ἐκ διαφόρων κωδίκων συρραφῆς του 3) περι τῆς πρωτοτύπου ἐκδόσεως τοῦ Xylander τὸ 1517 ἐκ τοῦ T (Toxitanus) παραληφθέντος ἐκ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ ἐκλέκτορος Ὅθωνος Ἐρρίκου ὑπὸ τοῦ Schütz (=Toxita) και 4) περι τῶν λοιπῶν κωδίκων με λεπτομερῆ περιγραφὴν και εἰκασμὸν διὰ τὰς συγγενείας ἐκάστου ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ κειμένου των και τῆς κατὰ παραγράφους ταξινομήσεως. Ἐκ τῆς διερευνήσεως ταύτης κατεσκεύασε τὸ στέμμα. Ἡ ὅλη πληροφοριοδότησις πείθει περι τῆς ἐπιμελοῦς ἐργασίας.

Ἀκολουθῶς ὁ D. ὁμιλεῖ διὰ τὰς μαρτυρίας (testimonia). Συμπεραίνει ὅτι ὁ M. A. εἶχε γράψει τοὺς στοχασμοὺς του μόνον δι' ἑαυτόν, διὸ και οὐδεμία μαρτυρία παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ὑπάρχει περι τοῦ ἔργου πλὴν ὑπαινιγμῶν τινων ὑψηλῶν προσώπων. Φαίνεται ὅμως ὅτι κάποιος τὸ ἐξέδωκε. Και ὀλίγον πρὸ τοῦ 907 τὸ ἀντιγράφει ἐξ ἐφθαρμένου χφ. ὁ Ἀρέθας, μνημονεῦει δὲ τὸ ἔργον τὸν X αἰῶνα ὁ Σουΐδας, προτάσεις δὲ και λέξεις αὐτοῦ κατὰ τὸν IB' αἰ. ὁ Τζέτζης. Μέγας ἀριθμὸς ἀντιγράφων τῶν «εἰς ἑαυτόν» είτε ἀνθολογίων τοῦ ἔργου τούτου γίνεται κατὰ τὸν XV αἰ. εις τὴν Δύσιν προφανῶς χάριν τῶν ἀνθρώπων τῆς Δύσεως. Πρὸ τῆς πρωτοτύπου ἐκδόσεως τὸ 1517 ὁ Καπνίαν (Reuchlin) εἶχεν ἐκδόσει δύο κεφάλαια με Λατινικὴν μετάφρασιν, μνημονεῦει δὲ τὸ ἔργον τοῦτο βραδύτερον και ὁ Μελάγχθων τὸ 1552.

Κατόπιν ὁ D. ἀναλύει τὰς γενομένας ἐκδόσεις δίδων πληροφορίας περι τοῦ τρόπου τοῦ καταρτισμοῦ ἐκάστης, τῶν ἰδιαιτέρων χαρακτηριστικῶν και τῆς ἀξίας της, μὴ φειδόμενος ἐκείνων τῶν ἐκδοτῶν, οἵτινες ἐσφετερίσθησαν τὰς διορθώσεις άλλων, ἐξαίρων ὅμως και τὴν πρωτοτυπίαν τινῶν. Τέλος ὁ D. ἐκθέτει συμμέτρως τὰς κυρίας ἀρχὰς τῆς συνθέσεως τοῦ κριτικοῦ του ὑπομνήματος, τὸ ὁποῖον ὤφειλε νὰ μὴ ἐκταθῇ ὑπερμέτρως και γίνῃ δύσχρηστον, ἀναγράφον εἰκασίας ἀτελευτήτους.

Ἀκολουθῶς παρατίθεται ὁ κατάλογος τῶν ἐκδιδομένων βιβλίων και τῶν μελετῶν περι α') τοῦ βίου, τοῦ ἥθους και τῶν ἔργων τοῦ M. A. β') περι τῶν ἀπομνημονευμάτων τοῦ M. A., τῆς μορφῆς των, τῆς τύχης των και τοῦ λόγου των. γ') Περι τῆς φιλοσοφικότητος τοῦ ἔργου τοῦ M. A. και τῶν σχετικῶν χωρίων δ') Περι τῶν χφρ. τῶν περιεχόντων τὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ M. A. ἢ ἀποσπάσματα τούτων. ε') Περι τῶν ἀναθεωρήσεων, διορθώσεων και συνθέσεων τοῦ κειμένου τοῦ M. A. ζ') περι τῶν κριτικῶν σημειώσεων εις τὸ περιεχόμενον τῶν ἀπομνημονευμάτων ζ') Περι τῶν μετὰ τὴν πρωτότυπον παλαιῶν ἐκδόσεων η') Περι τῶν ἐκδόσεων κατὰ τὸν αἰῶνά μας.—Ἀκολουθοῦν τὰ σύμβολα τῶν κωδίκων (sigla), ἔπεται δὲ τὸ κείμενον μετὰ τοῦ κριτικοῦ ὑπομνήματος και ἐτέρου μεταξύ τούτων τοποθετουμένου ὑπομνήματος. Εἰς τὸ δεύτερον τοῦτο ὑπόμνημα τίθενται αἱ παραπομπαι εις συγγραφεῖς, εις τοὺς ὁποίους γίνεται μνεῖα ἢ ἐρμηνεῖα χωρίων τοῦ κειμένου, κυρίως εις τὸν Σουΐδαν, Δίωνα Κάσσιον, Hist. Aug. κλπ., ἐξ ὧν διασαφοῦνται αἱ ἰδέαι, αἱ πράξεις ἢ ὁ χαρακτήρ τοῦ M. A. ἢ ἡ πηγὴ τῶν ἐμπνεύσεων του. Τέλος ἐντάσσεται ὁ πίναξ κυρίων ὀνομάτων προσώπων και τόπων και ἐκτενέστατος εἶτα πίναξ λέξεων και ὄρων (σ. 126—176).

Ὁ Dalfen ἐξετέλεσεν ἐπιμελῶς τὸ ἔργον τῆς ἐκδόσεως και παρουσιάζει ἕνα κείμενον λίαν ἱκανοποιητικόν. Οὐδεὶς δύναται νὰ βεβαιώσῃ ὅτι ἔχει ἀποκλεισθῆ εἰς ὅλην τὴν ἔκτασιν ἢ διεΐσδυσις εις τὸ κείμενον γλωσσῶν τινων ἢ σχολίων ξένων πρὸς τοὺς λόγους τοῦ Μάρκου. Ὅμως τὸ διδόμενον κείμενον παρουσιάζει σχετικὴν ὁμαλότητα και φυσικότητα και ὕφος οἰκεῖον πρὸς τὴν ἐποχὴν τῆς συντάξεώς του. Και εὐρίσκω φυσικὸν ὅτι ἐγκρατῶς ἐχειρίσθη και πολὺπλοκα θέματα

τῆς παρουσιάσεως τοῦ αὐθεντικοῦ λόγου τοῦ φιλοσόφου βασιλέως ὁ ἐκδότης, διότι οὕτως ἀπὸ ἐτῶν ἀσχολεῖται, ὡς ἐν ἀρχῇ ἐλέχθη, μὲ τὸ θέμα τοῦτο.

Μερικαί, ἐλάχιστα, ἀβλεψίαι ἐν τῷ κειμένῳ ἢ φθοραὶ εἶναι μικρᾶς σημασίας (II 17 στ. 13 συγκνρίετι, VII 31 στ. 19 + ἤδη λίαν ὀλίγα+, VIII 29 στ. 4. φυντασίας, VIII 58 στ. 34 οὐ οὐεέν. Τὸ ἐν IV 24 στ. 17 πρῆσσε ἐθεωρήθη προφανῶς ὡς λάθος ἰωτακισμού (A πρίν σε). Μᾶλλον θὰ ἔπρεπε νὰ γραφῆ πρᾶσσε, διότι εἰς τὸ ἴδιον κεφάλαιον τὸ πρᾶσσειν, πρᾶσσομεν, πρᾶξεις, ἐπαναλαμβάνονται ἐξάκις, εἰς δὲ τὸν πίνακα τῶν λέξεων τὸ πρᾶττειν ἀναφέρεται 26 φορές καὶ τὸ πρᾶττεσθαι 9, οὐδάπαξ δὲ ὁ Ἰωνικός τύπος πρήσσειν). Ἀναμφιβόλως ἡ παρούσα ἐκδοσις τοῦ κειμένου τῶν «Εἰς ἑαυτὸν» παρέχει καθαρωτέραν εἰκόνα τοῦ γνησίου λόγου τοῦ αὐτοκράτορος Μάρκου.

ΠΑΝ. Κ. ΓΕΩΡΓΟΥΝΤΖΟΣ

* * *

GISELA WALBERG: **The Kamares Style.** Overall Effects, Acta Universitatis Upsaliensis. Boreas, Uppsala Studies in Ancient Mediterranean and Near Eastern Civilizations, 10. Uppsala 1978, σσ. 23, πίν. 10.

Ἡ ἐνασχόλησις τῆς καθηγήτριας Gisela Walberg περὶ τὴν Μεσομινωικὴν Κεραμεικὴν τῆς ἀνακτορικῆς Κρήτης εἶναι γνωστὴ παλαιόθεν μὲ σημαντικὸν ἀριθμὸν αὐτοτελῶν ἔργων καὶ ἄρθρων εἰς τὰ ὁποῖα περιλαμβάνεται καὶ τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον ¹, ἔργον: Kamares. A Study of the Character of Palatial Middle Minoan Pottery, 1976 καὶ τὰ προσφάτως ἐκδοθέντα ἄρθρα Mittelminoische Keramik - Methoden und Probleme ἐν AA 1981, 1-14 καὶ The Identification of Middle Minoan Painters and Workshops, AJA 85, 1981, 73-75.

Τὸ παρουσιαζόμενον ἔργον νοεῖται ὡς ἐπέκτασις τοῦ ἀρχικοῦ ἔργου, εἰς τὸ ὁποῖον ἐγένετο ἡ διαπραγματεύσις σφαιρικῶς τοῦ καμαραϊκοῦ ρυθμοῦ εἰς ὄλην τὴν ἐξέλιξιν. Εἰς τὴν διατριβὴν ἐκείνην ἐπεχειρήθη κατάταξις τοῦ ὑλικοῦ κατὰ φάσεις τοῦ ἐξελισσομένου ὑλικοῦ εἰς ὄλην τὴν MM ἐποχὴν, πλὴν ὅμως προέκυψε μικροτέρα ἀκρίβεια ἢ διὰ τῶν ὑποδιαίρέσεων τοῦ Ἀρθ. Ἐβαν. Εἰς τὴν νέαν μονογραφίαν ἐπιχειρεῖται ἡ ἐκμετάλλευσις τῶν πέντε διαφόρων τύπων ποῦ κυριαρχοῦν εἰς τὴν μινωικὴν διακοσμητικὴν θεματολογίαν καὶ ἡ προσαρμογὴ των εἰς τὰ καμαραϊκὰ ἀγγεῖα καὶ ἄλλα σκεύη.

Ἐν ἀρχῇ, εἰς τὴν Εἰσαγωγὴν (7-8), καθορίζονται ἐκ νέου οἱ δύο τύποι διακοσμῆσεως ποῦ ἔχουν ἐπιβληθῆ εἰς τὴν μυκηναϊκὴν καὶ εἰς τὴν μινωικὴν κεραμεικὴν, Streifenverzierung καὶ structural decoration διὰ τὴν μυκηναϊκὴν, ἔτι δὲ Flächenverzierung καὶ unity decoration διὰ τὴν μινωικὴν ὑπὸ τῶν Matz καὶ Furumark. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν καμαραϊκὴν, εἰδικώτερον, διακόσμησιν διακρίνονται πέντε τύποι: ἡ συστροφὴ, ἡ καταστελλομένη ἐξάπλωσις, ἡ ἀκτινωτὴ διάταξις, ἡ ἀνύψωσις, ἡτοι ἀνυψωτικὴ τάσις, καὶ ἡ συστολή.

I. Συστροφή. Κατὰ τὴν συγγραφέα, ἐν ἀγγεῖον μὲ συστροφικὸν ἀποτέλεσμα εἶναι ἐν ἀγγεῖον εἰς τὸ ὁποῖον ὀλόκληρος ἡ σύνθεσις, τὸ σχῆμα, τὰ διακοσμητικὰ στοιχεῖα, δίδουν τὴν ἐντύπωσιν μιᾶς περιστρεφομένης καὶ ἀνυψουμένης κινήσεως.

1. Βιβλιοκρισίαι ἐδημοσιεύθησαν αἱ ἀκόλουθοι: Γ. Σ. Κορρέ, Πλάτων ΚΘ' 1977, 318-22, S. Hood, CIR 28, 1978, 375-76, E. Fiandra, AJA 82, 1978, 555-56, *. W. Schiering, Gnomon 52, 1980, 471-72.